

Γλωσσική πολιτική και συστήματα γραφής σε γλώσσες κυρίως προφορικής
παράδοσης στην Ευρώπη
Σταμάτης Μπέης & Γεωργία Κατσούδα
beis@academyofathens.gr katsouda@academyofathens.gr

Abstract

In this article, in order to discuss the solution of the orthographic problems of minority languages, as the Aromanian, we present the language policy for the orthographic standardization of four West European minority languages with mainly oral tradition. The cases presented are those of the Corsican in France, the Romansh in Switzerland, the Galician in Spain and the Alsatian in France. More specifically, we present a) the graphemic repertoire of their writing systems and the graphemes that these languages selected for the representation of their special sounds, b) the criteria on which the graphemic selection was based and finally the ideological parameters which influenced and determined the selection of certain graphemic symbols.

Λέξεις-κλειδιά

Γράφημα, γραφηματικό σύστημα, μειονοτικές γλώσσες, Ευρώπη, ιστορικό κριτήριο, φωνητικό κριτήριο, κριτήριο της διάκρισης.

Εισαγωγή

Η γνωστή φράση της Γαλλικής Επανάστασης «ένα έθνος = ένα κράτος = μία γλώσσα» (βλ. Trim 2002: 53) αποτυπώνει για πρώτη φορά το μονογλωσσικό πρότυπο του κράτους-έθνους, η υιοθέτηση του οποίου, οδήγησε στη δημιουργία εθνικών κρατών στα τέλη του 18^{ου} αιώνα και στις αρχές του επόμενου 19^{ου} αιώνα. Αυτό σήμαινε στην πράξη ότι ως εθνική- πρότυπη γλώσσα θα θεωρείτο μόνο μια γλωσσική ποικιλία, γεγονός που θα εμπόδιζε τη γλωσσική ποικιλότητα στο πλαίσιο του ίδιου κράτους. Πρακτικά, η γλωσσική ετερογένεια στιγματίζεται και ο ηγεμονισμός της πρότυπης ποικιλίας, ο οποίος εκφράζεται μέσω των κρατικών θεσμών και κυρίως μέσω της υποχρεωτικής εκπαίδευσης που αποκλείει τις διαλεκτικές ποικιλίες ή τις μειονοτικές γλώσσες από τη δημόσια σφαίρα.

Ωστόσο υπάρχουν και αντιπαραδείγματα, καθώς το είδος της πολιτειακής οργάνωσης ενός κράτους (δηλαδή, η συγκεντρωτική ή αποκεντρωμένη δομή του), καθώς οι ιστορικές συγκυρίες, όπως το πότε ιδρύθηκαν τα συγκεκριμένα κράτη, αν προϋπήρχαν κρατίδια, κ.ά., διαμορφώνουν τις συνθήκες εκείνες που επιτρέπουν την αποδοχή της γλωσσικής ετερογένειας εντός της ίδιας επικράτειας.

Τέτοια αντιπαραδείγματα αποτελεί η περίπτωση της Ισπανίας και της Ελβετίας λόχου χάριν: Στην Ισπανία, αν και επίσημη της γλώσσα είναι η Ισπανική της Καστίλλης, βάσει του άρθρου 3 του συντάγματος του 1978 αναγνωρίζονται ως συνεπίσημες οι γλώσσες έξι αυτόνομων ισπανικών περιφερειών, εκείνες της Καταλανικής για την περιφέρεια της Καταλονίας και των Βαλεαρίδων Νήσων, της Γαλικιανής για την περιφέρεια της Γαλικίας, της Βασκικής για την περιφέρεια της Ναβάρρας και τη χώρα των Βάσκων, ενώ σε τοπικό επίπεδο αναγνωρίζονται και τα βαλενσιανικά στην αυτόνομη περιφέρεια της Βαλένθιας. Άλλο ένα παράδειγμα, όπου η γλωσσική ποικιλότητα προστατεύεται συνταγματικώς είναι η Ελβετία, καθώς, εκτός από την αναγνώριση ως επισήμων γλωσσών της Γαλλικής, της Γερμανικής και της Ιταλικής ήδη από τον 19^ο αιώνα, το

ελβετικό σύνταγμα το 1939 αναγνώρισε και τη Ραιτορομανική η οποία χρησιμοποιείται και ως επίσημη διοικητική γλώσσα, αν και ομιλείται από σχετικά μικρό αριθμό ανθρώπων.

Στο πλαίσιο της σημερινής παρουσίας, θα παρουσιάσουμε ενδεικτικά και συνοπτικά τις διαδικασίες επιλογής του συστήματος γραφής που τελικά υιοθετήθηκε από κάποιες μειονοτικές γλώσσες της Ευρώπης, που δεν είχαν εδραιωμένη γραπτή μορφή από πολύ παλιά. Το παράδειγμα τους, πιστεύουμε ότι μπορεί να μας δια φωτίσει και να αποτελέσει πρότυπο για την επίλυση ανάλογων προβλημάτων γραφηματικής απόδοσης και άλλων μειονοτικών γλωσσών, όπως της βλαχικής γλώσσας.

Πιο συγκεκριμένα θα εστιάσουμε την προσοχή μας στα ακόλουθα ζητήματα:

1) από ποιο γραφηματικό ρεπερτόριο θα μπορούσαν αυτές οι μειονοτικές γλώσσες να αντλήσουν τα γράμματα για τη συγκρότηση των αλφαβήτων τους; Τελικά ποια επέλεξαν;

2) Με ποιο τρόπο αποδόθηκαν οι ιδιάζοντες φθόγγοι που απαντούν στις συγκεκριμένες μειονοτικές γλώσσες;

3) Ποιές ιδεολογικές παράμετροι επηρέασαν και καθόρισαν την επιλογή των γραφηματικών συμβόλων που τελικά υιοθετήθηκαν;

4) Εντέλει, βάσει ποιων κριτηρίων στηρίχτηκε η διαδικασία τυποποίησης της γραφής;

Στη συγκεκριμένη παρουσίαση, επελέγησαν περιπτώσεις μειονοτικών γλωσσών αποκλειστικά μόνο της Δυτικής Ευρώπης, γιατί η Δυτική Ευρώπη έχει μακρά παράδοση στην προστασία μειονοτικών γλωσσών, εν αντιθέσει προς χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, όπου λόγω κομμουνιστικού καθεστώτος, δεν ενθαρρυνόταν η χρήση των μειονοτικών γλωσσών κυρίως προφορικής παράδοσης πριν το 1990, αλλά και της παράδοσης συγκεντρωτικού κράτους, της Ρωσικής και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Οι μειονοτικές γλώσσες που επιλέξαμε να σας παρουσιάσουμε είναι η Κορσικανική, η Ραιτορομανική, η Γαλικιανή και η Αλσατική. Όλες τους έχουν τα εξής σημαντικά κοινά χαρακτηριστικά:

α) είναι ρομανικές γλώσσες, όπως ακριβώς και η Βλαχική, εκτός της Αλσατικής που επιλέχθηκε για άλλους λόγους που θα παρουσιάσουμε πιο κάτω. Μεταδίδονται κυρίως προφορικά, αν και η ιστορική έρευνα εντόπισε μικρό σχετικά αριθμό γραπτών μνημείων από πολύ παλαιότερες εποχές ακόμα και από το Μεσαίωνα σε κάποιες από αυτές β) διαθέτουν σε μεγάλο βαθμό ένα κοινό αριθμό φθόγγων και γ) η τυποποίηση της γραπτής τους απόδοσης παρουσιάζει συναφή προβλήματα.

Παρά τα κοινά του χαρακτηριστικά, η καθεμία απ' αυτές είναι αντιπροσωπευτική και μιας διαφορετικής προβληματικής σχετικά με θέματα σχέσεων ιστορικής προέλευσης και γλωσσικής ταυτότητας των ομιλητών της. Πιο συγκεκριμένα:

α) Η Κορσικανική επιλέχθηκε ως μια γλώσσα που, ενώ ομιλείται σε μια χώρα, τη Γαλλία, είναι περισσότερο συγγενής με την επίσημη γλώσσα άλλης χώρας, την Ιταλική.

β) Η Ραιτορομανική επιλέχθηκε λόγω της απόκλισης που παρουσιάζει ακόμα και με τις πλέον συγγενικές επίσημες ρομανικές γλώσσες, τη γαλλική και την ιταλική και κατά συνέπεια, οι ομιλητές της δεν μπορούν να θεωρηθούν έστω και αυθαίρετα μέλη μιας ευρύτερης εθνοπολιτισμικής και γλωσσικής ομάδας και γ) η Γαλικιανή επιλέχθηκε γιατί σε αντίθεση με ότι συμβαίνει στις υπόλοιπες μειονοτικές γλώσσες της Ευρώπης, υιοθετήθηκε για τη γραφή της σχεδόν αυτούσιο το ορθογραφικό σύστημα της γλώσσας της χώρας όπου ομιλείται, της Ισπανικής με την οποία παρουσιάζει μεγαλύτερες ομοιότητες στο φωνητικό και φωνολογικό επίπεδο και όχι της Πορτογαλικής που είναι η πλησιέστερη γενετικά γλώσσα.

δ) Τέλος, η Αλσατική είναι μια διαφορετική περίπτωση που επιλέχθηκε για να επισημανθεί η απόκλιση μεταξύ της εθνικής συνείδησης και της μητρικής γλώσσας, όπως συμβαίνει άλλωστε με πολλούς από τους ομιλητές μειονοτικών γλωσσών (συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που ομιλούν τη Βλαχική).

Η περίπτωση της Κορσικανικής

Ξεκινάμε το παράδειγμα της Κορσικανικής. Η Κορσικανική είναι μια ρομανική γλώσσα, που ομιλείται κυρίως στο νησί της Κορσικής, που σήμερα ανήκει στη Γαλλία, αλλά δεν αποτελεί επίσημη γλώσσα ούτε σε τοπικό επίπεδο. Είναι αρκετά κοντινή με την επίσημη ιταλική και ακόμα περισσότερο με την Τοσκανική διάλεκτο. Παρουσιάζεται μεγάλος βαθμός αλληλοκατανόησης μεταξύ αυτών των γλωσσών. Είναι κυρίως μια προφορική γλώσσα με μεγάλο βαθμό διαφοροποίησης ανάμεσα στις γεωγραφικές της ποικιλίες. Αν και έχουν βρεθεί σύντομες γραπτές μαρτυρίες από το 1220 περίπου, ένας σημαντικός αριθμός γραπτών μνημείων εμφανίστηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Το ορθογραφικό της σύστημα σταθεροποιήθηκε στη δεκαετία του 1970 από τους P. Marchetti και D. Geronimi.

Στον πίνακα που ακολουθεί, παρουσιάζονται τα κοινά γραφήματα που μοιράζεται η Κορσικανική με τα Ιταλικά

Κοινά γραφήματα ανάμεσα στην Κορσικανική και την Ιταλική

c	ch	g	gh	gl	z	gn	sc
[k/ tʃ]	[c/ tʃ]	[g/ dʒ]	[t]	[gl/ ʎ]	[ts]	[ɲ]	[ʃ]

Γραφήματα, όπως λόγου χάριν τα <chj> και <ghj> για την απόδοση των ουρανικοποιημένων κλειστών συμφώνων [tʰ] [dʰ] αντιστοίχως, διαμορφώθηκαν για την απόδοση φθόγγων της Κορσικανικής που όμως δεν υπάρχουν αντιστοίχως στην Ιταλική. Για τον μεγαλύτερο, όμως, δυνατό συσχετισμό με την ιταλική αλφάβητο, η δημιουργία ακόμη και των ιδιαζόντων φθόγγων της Κορσικανικής στηρίχτηκε στον συνδυασμό υπαρκτών γραφημάτων στην Ιταλική.

Μια διαφορετική περίπτωση αποτελεί το γράφημα <gs>, που χρησιμοποιείται για να αποδώσει τον φθόγγο [z], που προέκυψε κατόπιν αφομοίωσης των συμφώνων. Ως γράφημα δεν προέρχεται ούτε από την Ιταλική ούτε τη Γαλλική γλώσσα. Τα παραπάνω γραφήματα προτάθηκαν με βάση κυρίως στο κριτήριο διάκρισης (distinction) που επιβάλλει τη χρήση γραφημάτων που τονίζουν τους ιδιαίτερους φθόγγους και τις ιδιαίτερες φωνολογικές μεταβολές κάθε γλώσσας που την διακρίνουν με τις υπόλοιπες γλώσσες του κόσμου, ακόμα και με τις πλέον συγγενείς (Lai, 2017: 179).

Η περίπτωση της Ραιτορομανικής

Η Ραιτορομανική επιλέχθηκε ως αντιπροσωπευτική περίπτωση μειονοτικής γλώσσας στην Ευρώπη, στην σημερινή παρουσίαση, για έναν πολύ βασικό λόγο. Αποτελεί ρομανική γλώσσα, της οποίας οι ομιλητές δεν θεωρούν ότι η γλωσσική τους συγγένεια με άλλες επίσημες ρομανικές γλώσσες, τους κατατάσσει στα ίδια έθνη κράτη όπου ομιλούνται αυτές οι γλώσσες. Αυτή η περίπτωση έχει πολύ ενδιαφέρον, διότι το ίδιο ακριβώς συμβαίνει με τους ομιλητές της Βλαχικής.

Για να δούμε κάποιες σημαντικές πληροφορίες για αυτή τη μειονοτική γλώσσα. Η Ραιτορομανική μαρτυρείται σε γραπτή πηγή του 1552, ενώ το 1560, εκδόθηκε μετάφραση της Καινής Διαθήκης γραμμένη σε αυτή τη γλωσσική ποικιλία. Η προτυποποιημένη γραπτή μορφή της, γνωστή ως Rumantsch Grischun (Graubünden Rumantsch), δημιουργήθηκε από τον γλωσσολόγο Heinrich Schmid το 1982. Συγκρίνοντας το γραφηματικό της σύστημα και τους φθόγγους που αυτοί αποδίδουν στον γραπτό λόγο με τα αντίστοιχα γραφηματικά συστήματα της γερμανικής και της ιταλικής γλώσσας παρατηρούμε τις εξής ομοιότητες:

Κοινά γραφήματα της Ραιτορομανικής με την Ιταλική

c	ch	g	gh	gl	z	gn
[k/ts]	[k/tʃ]	[g/dʒ]	[j]	[gl/ʎ]	[ts]	[ɲ]

Αντιστοίχως, τα γραφήματα που η Ραιτορομανική έχει αντλήσει από το γερμανικό αλφάβητο είναι τα ακόλουθα:

Κοινά γραφήματα ανάμεσα στη Ραιτορομανική και τη Γερμανική

ä	ö	ü	sch	Tsch
[ɛ]	[ø]	[y]	[ʃ/ʒ]	[tʃ]

Από τη σύγκριση των δύο πινάκων παρατηρούμε τα εξής:

-Το ορθογραφικό σύστημα της Ραιτορομανικής στηρίζεται σ' αυτό της ιταλικής. Και αυτό, γιατί παρουσιάζει τις περισσότερες ομοιότητες σε φωνολογικό επίπεδο (με άλλα λόγια μεγαλύτερο αριθμό κοινών φθόγγων).

Το ραιτορομανικό ορθογραφικό σύστημα δανείζεται από το γερμανικό σύστημα, γραφήματα που αποδίδουν κοινούς φθόγγους με τη Γερμανική, ανύπαρκτους στην ιταλική, όπως τα <ä>, <ö>, <ü> που αποδίδουν τους φθόγγους [ɛ], [ø], [y]. Ακολουθεί σε μεγάλο βαθμό το ιστορικό κριτήριο, όπως αυτό εφαρμόζεται στην Ιταλική που επιτρέπει να διαφανεί η λατινική προέλευση κάποιων φθόγγων. Για παράδειγμα, στην Ιταλική, το γράφημα <c> πριν [a,o,u] αποδίδει τον φθόγγο [k] ενώ πριν τα [e, i] αποδίδει τον φθόγγο [tʃ]. Στη Ραιτορομανική, το γράφημα <c> αποδίδει φθόγγο [tʃ] πριν από [e,i], και [k] πριν από [a, o, u], ενώ για την απόδοση του [ç] πριν από [e, i], γίνεται χρήση του συμβόλου ch, όπως ακριβώς στην Ιταλική, όταν στην Γερμανική το γράφημα μετά από [e] αποδίδει τον φθόγγο [ç]. Διαφορετική είναι η περίπτωση των <sch>, <tsch> που αποδίδουν φθόγγους κοινούς με την Ιταλική, τους [ʃ],[tʃ]. Εντούτοις δεν χρησιμοποιήθηκαν τα ιταλικά γραφήματα <sc> και <c> αντιστοίχως, για δύο λόγους:

α) αφενός γιατί το γράφημα <tsch> /tʃ/επιτρέπει τη φωνολογική διάκριση από άλλα συγγενή φωνήματα της Ραιτορομανικής (π.χ. διάκριση του φθόγγου [tʃ] που αποδίδεται κυρίως με το γράφημα <tg>), που δεν θα τους το επέτρεπε η επιλογή του ιταλικού γραφήματος και

β) γιατί ο φθόγγος [ʃ] της Ραιτορομανικής έχει διαφορετική προέλευση από τον αντίστοιχο της Ιταλικής, γι' αυτό και δεν επελέγη το ιταλικό γράφημα <sc>.

Η περίπτωση της Γαλικιανής

Αναφερόμενοι στην περίπτωση της Γαλικιανής, πρέπει καταρχήν να πούμε ότι αποτελεί αποτέλεσμα της εξέλιξης της λατινικής γλώσσας, όπως αυτή ομιλούταν στο

βορειοδυτικό τμήμα της ιβηρικής χερσονήσου. Επρόκειτο για μια προφορική γλώσσα που πρωτομιλήθηκε κατά τη διάρκεια των όψιμων μεσαιωνικών χρόνων στο παλαιό Βασίλειο της Γαλικίας, το οποίο κάλυπτε την περιοχή της βόρειας Πορτογαλίας. Κατά τη διάρκεια της «Αναζωπύρωσης» (Rexurdimento), του ρομαντικού κινήματος αναβίωσης της γαλικιανής ως μέσου κοινωνικο-πολιτισμικής έκφρασης, η τελευταία επανήλθε σε χρήση στον γραπτό λόγο τον 19^ο αι., μετά από κενό 3 αιώνων, των λεγόμενων «σκοτεινών» χρόνων από τον 16^ο έως τον 18 αι. Αυτούς τους αιώνες, η κυριαρχία της Καστιλιάνικης, της επίσημης Ισπανικής είχε καταδικάσει σε παντελή απουσία τη Γαλικιανή, από τη δημόσια ζωή και τη λογοτεχνία.

Οι συγγραφείς που την επανέφεραν τότε, δεν γνώριζαν τη σημαντική της μεσαιωνική παράδοση και είχαν ως πρότυπο την επίσημη ισπανική που είχαν διδαχθεί και στην οποία γνώριζαν να γράφουν. Καθώς όμως διαμορφωνόταν η γαλικιανή συνείδηση, έπρεπε να ληφθούν αποφάσεις για ποια μορφή και την απόσταση που θα έπρεπε να έχει και η επίσημη Γαλικιανή γλώσσα με την Πορτογαλική, την πλησιέστερη προς αυτή γλώσσα. Έτσι από τις αρχές του 20^{ου} αι. προτάθηκαν ποικίλες κωδικοποιήσεις της Γαλικιανής με ποικίλους βαθμούς εγγύτητας προς την Πορτογαλική, καθώς και διάφορα μοντέλα για την καθιέρωση ενός ξεχωριστού γαλικιανού συστήματος γραφής.

Ωστόσο τα ζητήματα γραφής και κατάλληλου ορθογραφικού συστήματος προκάλεσαν τις μεγαλύτερες συζητήσεις. Πολλές προτάσεις κατατέθηκαν κατά τη δεκαετία του '70, μέχρι που το 1982 δημοσιεύθηκαν οι *Ορθογραφικοί και Μορφολογικοί Κανόνες της Γαλικιανής Γλώσσας* (Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego), τους οποίους προετοίμασε μια κοινή επιτροπή της Βασιλικής Γαλικιανής Ακαδημίας (Real Academia Galega) και του Ινστιτούτου για τη Γαλικιανή Γλώσσα (Instituto da Lingua Galega).

Οι αντιρρήσεις δεν σταμάτησαν μετά την έκδοση των κανόνων και γι' αυτό το 2003, αναθεωρήθηκαν με την προσθήκη περισσότερων αιτημάτων εκείνων που λόγω ιστορικότητας μάχονταν υπέρ μιας γαλικιανής ορθογραφίας που να συγκλίνει προς την αντίστοιχη πορτογαλική.

Τελικώς, παρά το γεγονός ότι η Γαλικία τελεί υπό ημι-αυτονομία, οι ομοιότητες ανάμεσα στο γραφηματικό της σύστημα, που έχει επικρατήσει σήμερα, με εκείνο της πρότυπης Ισπανικής είναι εμφανείς, όπως φαίνεται και από τον σχετικό πίνακα:

Κοινά γράφηματα της Γαλικιανής με την Ισπανική						Κοινά γράφηματα της Γαλικιανής με την Πορτογαλική
c	ch	ll	g	ñ	z	nh
[k/θ]	[tʃ]	[ʎ/j]	[g/ɣ]	[ɲ]	[θ]	[ɲ]

Όπως παρατηρούμε, η Ισπανική είναι η πλησιέστερη σε φωνητικό επίπεδο γλώσσα της Γαλικιανής, εφόσον τόσο η Ισπανική όσο και η κεντρική της διάλεκτος της Γαλικιανής έχουν τους περισσότερους κοινούς φθόγγους μεταξύ τους.

Το ορθογραφικό σύστημα της Γαλικιανής βασίζεται σε μεγάλο βαθμό το ιστορικό κριτήριο όπως αυτό εφαρμόζεται στην Ισπανική που δεν αποτελεί την πλησιέστερη προς αυτή επίσημη γλώσσα όπως η Πορτογαλική.

Η περίπτωση της Αλσατικής

Άλλο ένα άξιο λόγου παράδειγμα είναι εκείνο της Αλσατικής γλώσσας, η οποία ανήκει στην αλεμανική ομάδα των Άνω Γερμανικών, ενός κλάδου της οικογένειας της Δυτικής γερμανικής. Η Αλσατία, τμήμα της βορειοδυτικής Γαλλίας αναλόγως με τις ιστορικο-πολιτικές συγκυρίες ελεγχόταν άλλοτε από τους Γάλλους και άλλοτε από τους Γερμανούς. Μόνο μέσα στην περίοδο 1870-1945, οι Αλσατοί βίωσαν τέσσερις φορές την εμπειρία της αναγκαστικής αλλαγής στην εθνικότητά τους, οι οποίοι όμως ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αι. στα πλαίσια ενός κινήματος «Αφύπνιση της αλσατικής ψυχής» άρχισαν να διαμορφώνουν τη δική τους ταυτότητα, η οποία έβλεπε τους Γερμανούς σαν τους «άλλους». Η διαφορετική ταυτότητά τους δεν τους εμπόδιζε ωστόσο να χρησιμοποιήσουν ένα σύστημα γραφής, όπου φαίνεται η επίδραση κυρίως του γερμανικού γραφηματικού συστήματος :

Κοινά γραφήματα της Αλσατικής με τη Γερμανική

ä	ö	ü	ei	ng	sch	ie
[ɛ]	[ø]	[y]	[ai]	[ŋ]	[ʃ]	[i:]

Αντιθέτως, τα κοινά γραφήματα της Αλσατικής με τη Γαλλική για την απόδοση διαζώντων φθόγγων είναι τα ακόλουθα:

Κοινά γραφήματα της Αλσατικής με τη Γαλλική

à	é	ù
[ɑ]	[ɛ]	[u]

Τα δανειζόμενα από το γαλλικό σύστημα γραφήματα επιλέγησαν για να εξυπηρετήσουν τη φωνολογική διάκριση με άλλα συγγενή φωνήματα της Αλσατικής όπως το <à> [ɑ] που διαφοροποιείται από το <a> [a], το <é> [é] που διαφοροποιείται από το <e> [e,ɛ,e:] και το <ù> [u] που διαφοροποιείται από το <u> [u]. Απ' αυτά γραφήματα μόνο το <ù> αποδίδει ακριβώς τον ίδιο φθόγγο [u] με το γαλλικό γράφημα <ù>, ενώ τα <é, à> αποδίδουν συναφείς φθόγγους.

Συμπεράσματα

Φυσικά και κάθε περίπτωση μειονοτικής γλώσσας στην Δυτική Ευρώπη είναι μοναδική. Ωστόσο, από την έρευνα μας προέκυψε ότι η επιλογή γραφημάτων κατά τη διαμόρφωση του ιδιαίτερου αλφαβήτου τους, φαίνεται ότι ακολουθεί τα ίδια περίπου κριτήρια.

Οι παρατηρήσεις μας, εν είδει συμπερασμάτων, μπορούν να ανακεφαλαιωθούν ως εξής:

1) Τις περισσότερες φορές, αν και κάποιες οι επιλογές κρύβουν συγκεκριμένες ιδεολογικές τοποθετήσεις, η γενική θεώρηση είναι γλωσσοκεντρική και όχι

εθνοκεντρική. Με άλλα λόγια, γίνεται προσπάθεια να καταγραφεί καλύτερα η γλώσσα προφορικής παράδοσης με σύμβολα κοινώς αποδεκτά που αποδίδουν τους ίδιους φθόγγους σε κοντινές γλώσσες, άσχετα με την εθνική συνείδηση των ομιλητών, ενώ δεν καταβάλλεται προσπάθεια τεχνητής απόκλισης με τη χρήση εντελώς νέων και γραφημάτων που να διαφοροποιούνται όσο το δυνατόν περισσότερο από τις συγγενείς γλώσσες.

2) Η διαμόρφωση των γραφηματικών συστημάτων βασίστηκε σε δύο κριτήρια που είναι κοινώς αποδεκτά που αντιστοιχούν στους βασικούς άξονες γενικές αρχές για την υιοθέτηση ορθογραφίας σε μια γλώσσα (Coulmas 2003: 151)

α) στο *ιστορικό κριτήριο*. Το ιστορικό κριτήριο αφορά τη σύνδεση μιας γλώσσας τόσο με τη γλώσσα προέλευσης της, η οποία αποτελεί γλώσσα με ιστορικότητα και με μεγάλη γραπτή παράδοση, όσο και με άλλες συγγενείς μ' αυτή γλώσσες (Παπαναστασίου 2008: 75). Η *ιστορική αρχή* τηρήθηκε στα ορθογραφικά συστήματα και των τεσσάρων περιπτώσεων μειονοτικών γλωσσών που παρουσιάσαμε. Η Κορσικανική, η Ραιτορομανική και η Γαλικιανή υιοθετούν ένα γραφηματικό σύστημα όπου αποτυπώνονται φαινόμενα της διαχρονικής εξέλιξης της Λατινικής, της κλασικής γλώσσας που αποτελεί τη γλώσσα προέλευσής τους. Η Αλσατική βασίζεται στο σύστημα γραφής της επίσημης Γερμανικής, που αποτελεί γλώσσα που τυποποιήθηκε πολύ παλαιότερα απ' αυτή. Η Γερμανική ανήκει στην ίδια οικογένεια ινδοευρωπαϊκών γλωσσών και παρουσιάζει μεγαλύτερο αριθμό κοινών φθόγγων και μεγαλύτερες ομοιότητες σε φωνολογικό επίπεδο με την Αλσατική.

Η γλώσσα αναφοράς δεν συμπίπτει πάντοτε με την πλησιέστερη επίσημη γλώσσα, αλλά με εκείνη που παρουσιάζει τις περισσότερες αναλογίες σε φωνητικό επίπεδο, όπως για παράδειγμα η Ισπανική στην περίπτωση της Γαλικιανικής και η Ιταλική στην περίπτωση της Ραιτορομανικής.

β) δευτερευόντως το φωνητικό κριτήριο. Σύμφωνα με αυτή την αρχή, η οποία φέρει και την ονομασία «αρχή της απλούστερης γραφής», επιλέγονται γραφήματα, τα οποία μπορούν να διακρίνουν φθόγγους με διαφοροποιητική αξία, δηλαδή φωνημάτων, σε περιπτώσεις όπου τα γραφήματα της γλώσσας που λειτουργεί ως σημείο αναφοράς, δεν επαρκούν για να αποδώσουν τους ιδιάζοντες φθόγγους μιας μειονοτικής γλώσσας (Παπαναστασίου 2008: 75).

Στην περίπτωση αυτή, τα γραφήματα είναι ήδη υπάρχοντα σύμβολα που προέρχονται 1) από τη γλώσσα- σημείο αναφοράς ή 2) από την επίσημη γλώσσα της χώρας όπου ομιλείται η μειονοτική γλώσσα, αλλά με νέα πλέον φωνητική αξία

Τα επιστημονικά διδάγματα που αποκομίζουμε από τη διαμόρφωση των γραφηματικών συστημάτων των παραπάνω μειονοτικών γλωσσών της Δυτικής Ευρώπης που παρουσιάσαμε σ' αυτό το άρθρο, μπορούν να είναι πολύ διαφωτιστικά και να μας δείξουν τον δρόμο για την επίλυση ανάλογων ζητημάτων άλλων μειονοτικών γλωσσών και να βοηθήσουν την επιστημονική κοινότητα στην εύρεση λύσεων για τη γραπτή απόδοση της Βλαχικής.

Βιβλιογραφία

Berthele, R. (2016). Demography vs. legitimacy: current issues in Swiss Language Policy. *Cahiers de l'ILSL* 48: 27-51.

- Cortelazzo, M. (1999). *Itinerari dialettali veneti*. Padova: Esedra.
- Coulmas, F. (2003). *Writing Systems An Introduction to Their Linguistic Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goodfellow, S, (1993). From Germany to France? Interwar Alsatian national identity. *French History*, vol. 7 (4): 450-471.
- Doppelbauer, M. (2008). La Constitución y las lenguas españolas. Στο M. Doppelbauer & P. Cichon (εκδ.) *La España multilingüe. Lenguas y políticas lingüísticas de España* 21-30. Wien.Praesens Verlag.
- Herreras, J.C. (2010). Políticas de normalización lingüística en la España democrática. Στο P. Civil & Fr. Crémoux (επιμ.) *Actas del XVI Congreso de la Asociación Internacional de Hispanistas*, 2ος τόμ. (CD-ROM), σ. 1-14. Madrid: Iberoamericana - Vervuert (Διαθέσιμο on line: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ov68RdadE64J:https://cvc.cevantes.es/literatura/aih/pdf/16/aih_16_2_021.pdf+&cd=1&hl=el&ct=clnk&gl=gr)
- Grin, Fr. (2000). Language Policy in Multilingual Switzerland: Overview and Recent Developments. In K. Deprez & T. du Plessis (dir.), *Multilingualism and Government*, 71-81. Pretoria: Van Schaik,.
- Κατσούδα, Γ. (υπό έκδ.) Γλωσσική πολιτική έναντι των διαλέκτων στην Ελλάδα και την Ευρώπη.
- Klein, D. (2006). Battleground of Cultures “Politics of Identities” and the National Question in Alsace under German Imperial Rule (1870-1914). *Revue d’Alsace* 132: 503-509.
- Lai, R. (2017). Orthography development in Sardinia. The case of Limba Sarda Comuna Στο M.C. Jones & D. Mooney (εκδ.) *Creating Orthographies for Endangered Languages*, 176-182. Cambridge: Cambridge University Press:
- Losada, A. (1999). National identity and self-government in Spain: The Galician case. *Nationalism and Ethnic Politics* 5 (3-4): 142-163
- Ντίνας, Κ. & Ε. Ζαρκογιάννη. (2009). *Διδακτική αξιοποίηση των νεοελληνικών διαλέκτων*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Παπαναστασίου, Γ. (2008). *Νεοελληνική ορθογραφία, ιστορία, θεωρία, εφαρμογή*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Προφίλη, Ο. (2001). Γλωσσική πολιτική στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός*, 129-131. Θεσσαλονίκη: ΚΕΓ http://www.greeklanguage.gr/greekLang/studies/guide/thema_c3/index.html
- Rammallo F. Rei-Doval G. (2015). The standardization of Galician *Sociolinguistica-International Yearbook of European Sociolinguistics* 29(1): 61-

81Ruffino, G. 2006. *L'indialetto ha la faccia scura. Giudizi e pregiudizi linguistici dei bambini italiani*. Sellerio Editore Palermo

Sierp, A. (2008). Minority Language Protection in Italy: Linguistic Minorities and the Media. *JCER* 4 (No 4): 303-321.

Trim, J. (2002). Linguistic Diversity: a Challenge for European Cities and Regions. *Studies and Texts* No.74. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Trudgill, P. (1995 [1974]). *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*. London: Penguin Books.

Χριστίδης, Α.Φ. (2001). Γλωσσική εκπαίδευση και γλωσσικός αποκλεισμός. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.) *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη Γλώσσα*, 264-269 Θεσσαλονίκη: ΚΕΓ.

Zinggerel, M. (2007). Business Languages and the use of English in multi-lingual Switzerland. *Global Business Language* 10: 67-83.

Ηλεκτρονικές Διευθύνσεις Istituto Lingua Veneta:
<http://istitutolingua-veneta.org/la-lingua-veneta/>